

Stefen Velikov, *Kemâlist İhtilâl ve Bulgaristan; 1918-1922*, çev. Naime Yılmaer, İstanbul, Kitaş Yayınları, Dünya Gözüyle Atatürk Dizisi No. 1, 1969, 162 s., 7.5 T.L.

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Bulgaristan Bilimler Akademisi Balkan Çalışmaları Enstitüsünde Türkiye tarihi uzmanı olarak görevli bulunan yazar bu kitabında Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Cihan Savaşındaki durumunu Bulgar belgeleriyle değerlendirmekte, Türk Ulusal Kurtuluş Hareketinin doğuşunu incelemekte ve 1918-1922 yılları arasında Kemâlist devrimle Bulgarlar arasındaki ilişkilere büyük aydınlık getirmektedir. Yazarın öteki çalışmalarından başka, Atatürk'ün bazı söylev ve demeçlerini bir araya getiren 356 sayfalık bir yayını da vardır.

Yazarın Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Cihan Savaşındaki durumunu İstanbul ve İzmir'deki Bulgar diplomasi temsilcilerinin o sıralarda yolladıkları raporları kullanarak değerlendirmesi bu konuya bir yenilik ve tazelik getirmektedir. Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu yanında savaşa katıldığı dikkate alınırca, bu raporların gerçeğe yakın bilgileri vermek amacıyla kaleme alındıkları düşünülebilir. Yazar Türkiye'nin o zamanki genel ekonomik durumunu, Türk dış ticaretini, malî yeteneklerini, hayat pahalılığı karşısında halk tabakalarının tutumunu hep bu belgeler ışığında değerlendirmektedir.

Türk Ulusal Kurtuluş Hareketinin doğuşu ve gelişmesini ele alan İkinci Bölümde (s. 49-82), yazar, Türkiye için bir hayli yeni sayılması gereken kaynaklarla bu sıradaki sınıf ve tabakaların durumunu incelemekte ve mücadelenin askerî ve siyasal yönünü özetledikten başka, Lenin'in Sèvres Andlaşmasını eleştirmiş olması ve Nisan 1920'de Üçüncü Enternasyonale katılan Yunan Sosyalist İşçi Partisinin Yunanistan'ın, Anadolu'ya saldırısını tasvip etmeyen

tek Yunan siyasal kuruluşu olduğu gerçeği gibi ayrıntı gözüyle bakılamayacak birtakım bilgiler vermektedir.

Ama Bulgaristan'ın Ulusal Kurtuluş Savaşımıza katkısını ele alan ve böylelikle büyük ölçüde yeni bilgiler getiren bölüm kitabın ikinci yarısıdır (s. 83-162). 1918-1922 yıllarında Bulgarların olumlu tavrı hakkında bizde de yayın yapılmışsa da, Velikov'un araştırması birçok yeni belgeyi araştırmacıların dikkatine sunmaktadır.

Birinci Cihan Savaşı büyük emperyalist devletlerin dünyayı yeniden bölüşmelerinde kimlere hangi toprak, ham madde ve pazarların kalacağını saptayacak olan silâhlı bir mücadeleydi. Savaş İngiliz malî tekelleri yararına sonuçlanınca Almanya ve onunla ittifak yapmış olanlar büyük yıkıntıya uğradılar. Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan Alman malî tekellerinin peşine taktırılmış ve bu uğurda bütün varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış iki komşu ülkeydi. Sèvres Andlaşmasının bağımsızlığımızı yokeden bir andlaşma olarak reddedilmesi gibi, Neuilly Andlaşması da Bulgaristan'ı tutsak duruma sokuyor, ülkeyi uluslararası sömürüye daha fazla açıyordu. İstanbul'un işgâli ve İzmir'e çıkarma yapılması gibi, Bulgaristan'daki yağmayı kolaylaştırmak için askerî denet ve tazminat konularına bakmak üzere iki yabancı komisyon kurulmuştu. Bu durum Türk ve Bulgar yurtseverlerini işbirliğine itmekteydi. Bu işbirliğini daha da kolaylaştıran bir nokta Mustafa Kemâl'in 23 Ekim 1913'de Sofya'da başlayan askerî ataşeliği sırasında Bulgaristan'ı ve Bulgarları tanımış olmasıydı.

Bulgaristan'daki askerî denet komisyonunun görevi Bulgar ordusunun silâhsızlandırılmasını sağlamak ve bunu yaparken de silâh depolarını meydana çıkarmaktı. İşte, bu komisyon işgâlin daha henüz başlangıcında Tunca Nehri kıyılarında Yanbol ve Elhovo'dan Türkiye'ye Kemâlistlere Bulgar silâhlarının kaçırıldığını saptamıştı. İki halk arasında kendiliğinden başlayan bu dayanışma Bulgar Bağımsız Çiftçi Partisi hükûmeti ve onun başındaki Alexander İstanbolinski tarafından da tasvip görmekteydi. Ülkeyi tutsaklığın eşiğine getiren Bulgar burjuvazisi iktidarı 21 Mayıs 1920'de bu partiye terketmek zorunda kalmıştı. Ankara'da da bir ay kadar önce Kemâlist hükûmet kurulmuştu. Bu ikisi emperyalizme ve yabancı işgâline karşı doğal müttefik durumundaydılar. Bundan başka, Yunan siyasetini kendine zararlı gören yeni Bulgar Hükûmeti Türk-Yunan Savaşında Ankara'yı desteklemişti. İstanbolinski'nin yenik Bulgaristan'ın bile Kemâlistlere karşı bir üs olarak kullanılmasına meydan vermediği anlaşılmaktadır. İstanbolinski hükûmetinin bu

tutumu faşistler ve emperyalistlerce «cezasız» bırakılmamış ve 9 Haziran 1923'de hükûmet düşürülerek İstanbullinski öldürülmüştü.

Mondros Andlaşmasının 23'üncü Maddesi gereğince, Türkiye eski müttefiklerinin hepsiyle, bu arada Bulgaristan ile diplomatik ilişkileri kesmek zorunda bırakılmıştı. Mustafa Kemâl'in kitapta aslı yayınlanan ve İstanbullinski'ye hitab eden 30 Nisan 1920 tarihli mektubu Anadolu'daki anti-emperyalist savaşın hedeflerini anlatmak olduğu kadar, diplomatik ilişkileri tekrar kurmaktı. Bulgar Hükûmeti ve Mayıs 1921'de Ankara'ya gizlice Angel Grozkov, Grigor Pisare ve Paskal Ençev'den kurulu bir heyet yollamıştı. Bu ziyareti, Bulgar burjuvazisinin ihbarı sayesinde, emperyalist devletler de öğrenmişlerdi. 16 Temmuz 1921 tarihli nüshasında Türk-Bulgar ilişkilerinin başlamış olmasını tasvib etmediğini açıklayan İngiliz gazetesi *The Daily Telegraph* Grozkov heyetinin ziyaret nedenini ayrıntılarıyla öğrenmek için Albay Repington diye bilinen bir muhabirini Sofya'ya yollamıştı. İşbirlikçi Bulgar politikacıları ve basını da her iki ülkedeki ulusal kurtuluşçu unsurların bu yakınlaşma çabasını eleştiriyorlardı. Örneğin Radikal Parti Başkanı Stoyan Kosturkov büyük devletlerin hiddetini çekmiş olmaktan ötürü yakınırken, *Narod* gazetesi de Kemâlistlerle bağ kurma çabalarına hücum etmekteydi. Öte yandan, Bulgar Komünist Partisinin ise, Bulgar Hükûmetinin kendi durumunu Mustafa Kemâl'in getirdiği düzeye ulaştırmasını «mutluluk» saydığı ve bu partinin meclis üyesi Atanasov'un bu yolda beyanlar verdiği anlaşılmaktadır.

Grozkov ve arkadaşları Akdeniz vapuruyla İnebolu'ya giderek bir süvari birliğinin refakatinde Ankara'ya yol alırken, Mustafa Kemâl'in yakınlarından Cevat Abbas Bey de (Gürer) 27 Şubat 1921'de Sofya'ya gelmişti. Onun görevi de Türk kurtuluş hareketinin başarısı için Bulgaristan'da destek sağlamaktı. 26 Ekim 1922'de Bulgar meclisinde yaptığı konuşmada Sèvres Andlaşmasında Mustafa Kemâl hareketinin başarısıyla yapılacak değişiklikleri Neuilly gibi öteki andlaşmaların da değiştirilmesi için başlangıç kabul ettiğini söyleyen İstanbullinski 1922 yılı sonlarında S. Pokaniçarov ile B. Açkov'u Cevat Abbas Beyle Ankara'ya yolladı. Genel İstanbullinski Edirne'deki Bulgar temsilcisi T. Markov'a gizlice Ankara'ya giderek Kemâlistlerle bir dostluk anlaşması zeminini araştırmasını istedi. Başka bir isme hazırlanmış bir belgeyle yola çıkan Martov 27 Ocak 1923'de Mustafa Kemâl ile İzmir'de Göztepe'de buluştu.

Neuilly Andlaşması ile ağır koşullara bağlanmış olan Bulgar ulusu ve onun yurtseverlerinin Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi-

nin seyri ve nihayet İzmir'de biten zaferinde kendi geleceğini görmek istediğine şüphe yoktur. Komşu bir ülkenin güç koşullar altında başarıya ulaştırdığı bu savaşı takdir etmesi, desteklemesi ve yardımda bulunması doğaldır. Böyle olmuştur da.

Bulgarlarla yapılan işbirliğinde Mustafa Kemâl'in uzun yıllar Makedonya'da yaşamış ve Sofya'da 1913-1915 yılları arasında, Fethi Beyin elçiliği sırasında, albay rütbesiyle askerî ataşelikte bulunmuş olmasının da rol oynadığını belirtmiştik. Mustafa Kemâl daha Jön Türk hareketi sırasında Makedonya burjuvazisinin sol kanat ileri gelenlerinden Yane Sandanski ile tanışmış olduğu gibi, Bulgaristan'da bulunduğu sırada da yüksek rütbeli kişilerle bağlar kurmuştu. Görevli olduğu sırada kurduğu dostluklardan, yıllar sonra Anadolu'daki mücadelenin başına geçince faydalandı. 1920 yılının başında Bulgar Milletvekili ve eski arakadaşı D. Açkov'u ısrarla Ankara'ya çağırmıştı. Yazarın belirttiğine göre, bazı Bulgarlar Mustafa Kemâl'in karargâhında görev alacak kadar ileri gitmişlerdir. Emperyalist devletler Bulgar Hükûmetine baskı yaparak bu işbirliğinin durdurulmasını isterken, üç Türk ve dört İtalyan gemisi Burgaz'dan yükledikleri silâhları Anadolu'da Kemâlistlere kaçırmışlar, Yunan ordusunda silâh altına alınan Batı Trakya ve Makedonyalı Bulgarlar da Yunan ordusundan kaçarak Türk milliyetçilerine sığınmışlardı. Makedonya'daki devrimci örgütlerin Yunan ordusundaki Bulgarlara hitaben yayınladığı bildirilerde «Türk ulusunun büyük savaşı bizi yardıma ve ortak davranışa çağırmaktadır» biçimindeki sözler bu dayanışmanın gerçek olduğunu kanıtlamaktadır.

Bir süre iktidarda kalan Bulgar Bağımsız Çiftçi Partisi ile Bulgar Komünist Partisinin Kemâlistleri destekleyen iki siyasî parti olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu ikincisinin desteği parti yayın organları *Rabotniçeski Vestnik* ile *Novo Vreme*'de ve parti meclis üyelerinin açıklamalarında görülmektedir. Bu partinin Haziran 1922'de Sofya'da yaptığı Dördüncü Kongresine Türkiye'deki Partinin temsilcisi Mazhar Bey de katılmıştı. *Rabotniçeski Vestnik* Nisan 1920'de Genel Yayın Müdürü H. Kabakçiyev'in imzasıyla Türkiye'nin parçalanması»nı inceledi. Gazete İngiliz ve Yunan emperyalizmini suçluyor, Yunan hükûmetine «İngiltere'nin kiralık silâhı» diyordu. Vasil Kolarov da Kemâlistlerin zaferini «emperyalizmin kayalıklarında ilk gedik» olarak niteledi. *Narodya Armiya* gazetesi de Türk zaferini «Doğu dramının ilk parlak sonucu» diye değerlendirdi. Mudanya görüşmeleri sırasında, 6 Ekim 1922'de Sof-

ya'da bir açık hava toplantısında koşuşan parti temsilcileri N. Sakarov ve Dr. N. Maximov Anadolu'daki son olayları değerlendirmişler, toplantı sonunda alınan kararda «emekçi Bulgar halkının Türk halkına karşı yürütülen ve bütün Balkanları tutuşturacak nitelikteki emperyalist savaşın karşısında» olduğu belirtilmişti.

Yazar Velikov kitabının son iki bölümünde Trakya'daki Türk ve Bulgar çetelerinin birbirine yardımını ele almakta ve bu konuda yeni bilgiler vermektedir. Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İkinci Kongresinin 9-13 Nisan 1920 tarihlerinde Edirne'de yer aldığı ve bu kongrenin Cafer Tayyar'ı Trakya'daki kurtuluşçu çevrelerin komutanı seçtiği, bunların Bulgar çetecisi Abadçiev ile temasları olduğu ve Mustafa Kemâl'in bu temasları olumlu karşıladı bilinmektedir. Cafer Tayyar Bey, Mayıs 1920'de Edirne garnizonundan Yarbay Baha Beyle birlikte, Karaağaç'a giderek Bulgar okul müfettişi Naçev ile buluşmuştu. Gene bu sıralarda (10 Mayıs) Bulgar sınırında Türk-Bulgar işbirliğini görüşmek üzere yollanan Sofya'dan yollanan bir binbaşıyla konuştu. 6 Haziranda da Cafer Tayyar'ın siyasî danışmanı Şekip Bey Sofya'ya gelerek orada bir yıl kaldı. Cafer Tayyar'ın karargâhında da birkaç Bulgar bulunmaktaydı. Bulgaristan'daki Müttefik Askerî Komisyonu Başkanı Bulgar Hükûmetine 21 Nisan 1920'de verdiği notada Bulgarların Türklere yardım etmekte olduklarına dair ellerinde kesin kanıtlar olduğunu söylüyordu. Bu notada belirtildiğine göre, 22 Mart'ta Viranteke'de herbirinin içinde 150-200 tüfek bulunan iki araba, Türk ve Bulgar askerlerinin refaketinde, Kocamustafapaşa'dan geçerek Edirne'ye gitmişti. Cafer Tayyar'ın kuvvetleri dağıldığında askerler ve halk sınırı geçerek bir süre Bulgar toprağında kaldılar. 10.000 kişilik bir piyade birliği ile bir topçu alayı Konstantinova'ya, 12.000 sivil de Yanbolu'ya göçmüştü. Aralarında kolordu ve tümen komutanları gibi yüksek rütbeliler de vardı (örneğin : Abdurrahman Nafiz Gürman, Sami Topçu, Şükrü Gökberg, v.b.). Subay ve erler 1921 başlarında Türkiye'ye dönmeğe başladılar. Birçok Kemâlist (örneğin : Şekip Kesebir, Ekrem Demiray, Şevket Dingillioğlu, Ali Seyfi, Rıdvan Ergüder, Şefik Bidcioğlu, Fuat Balkan) buradayken Trakya'ya sevk etmek üzere çeteler kurmuşlardı.

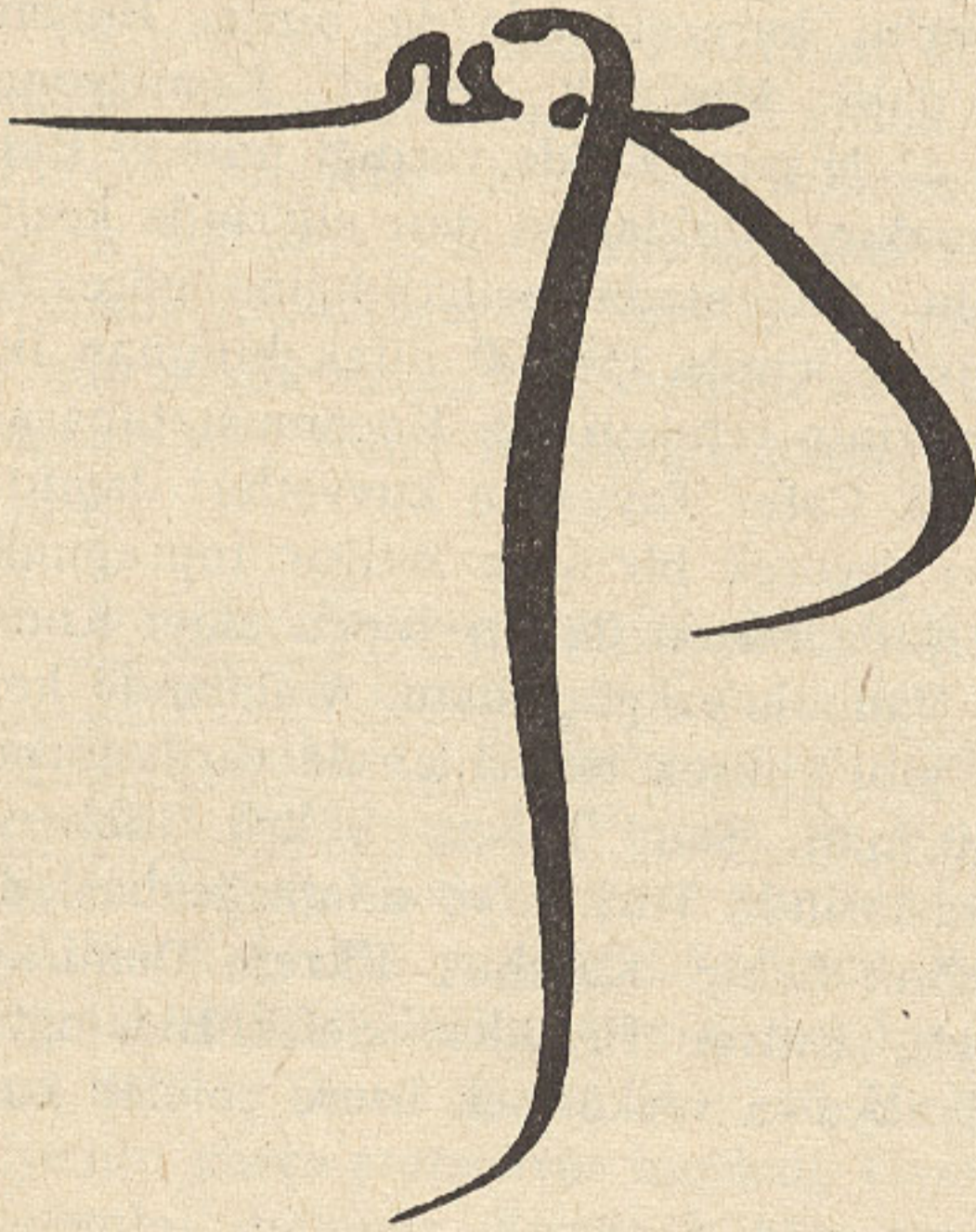
Zaten, Mayıs 1920'de Karaağaç'ta Türk ve Bulgar temsilcileri arasında yapılan görüşmelerde «Yunan ordusuna ortak kuvvetlerle karşı konması» karar alınmıştı. Bu amaçla birçok Türk ve Bulgar çetesi kuruldu. Örneğin : Yüzbaşı Abdülrezzak, İbrahim Ça-

vuş, Fuat Bey, Hüseyin Bey (Akerman), İbrahim Bey (Akıncı) ve Çolak Sabri Bey çeteleri.

Stefan Velikov'un bu araştırması da gösteriyor ki, Versailles sisteminin zincire vurmak istediği iki komşu ülke ve halkları kurtuluş mücadelelerinde birbirinde doğal bir dost bulmuş, Türkiye'nin Sèvres Andlaşmasına silâhla karşı koyuşu sırasında, biri iktidarda olan iki Bulgar siyasî partisiyle ilerisi Bulgar halkının desteği görülmüştür. Bulgaristan'ın kendi durumu ve topraklarında askerî denetleme örgütlerinin varlığı gözönünde tutulduğunda, bu destek küçümsenemez.

۱۹۱۹. ۱۰. ۱۰

صوفی

PETIT
LAROUSSE
ILLUSTRÉ

NOUVEAU DICTIONNAIRE ENCYCLOPÉDIQUE

PUBLIÉ SOUS LA DIRECTION DE

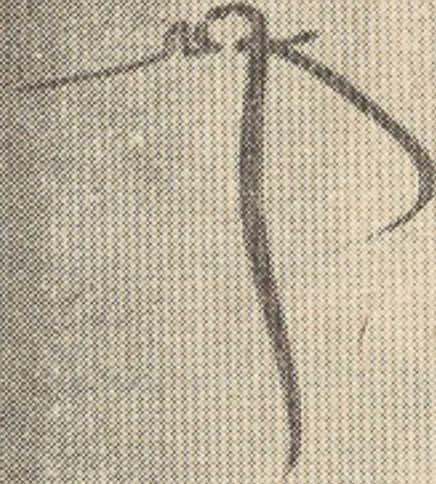
CLAUDE AUGÉ

5.800 Gravures. — 130 Tableaux. — 130 Cartes.

100. 10/19

صوفی

Un dictionnaire sans exemples
est un squelette.

PARIS

LIBRAIRIE LAROUSSE

17, RUE MONTPARNASSE, 17

SUCURSALLE : Rue des Écoles, 51 (Sorbonne)

1914

Tous droits réservés.

Yukardaki klişeler Atatürk'ün Sofya'da Askerî Ataşeyken kullandığı Fransızca lûgatın iç kapağı ile onun el yazısıyla imzasını göstermektedir. Yazının metni şöyledir: «19 Eylül 1330 Sofya M. Kemâl.» (Lûgatın basım tarihi, yer, el yazısı ile konan tarih ve imza bu kitabın M. Kemâl'e ait olduğunu göstermektedir. İstanbul'da Babiâli'de elden düşme kitapçılardan alınmış olup, kime ait olduğu sonradan anlaşılmıştır. Lûgat şimdi T. Ataöv'ün özel kitaplığındadır.)